

Posudek na disertační práci

Mgr. et Mgr. Ondřej Podeszwa, Koncept hrdinství jako odraz hodnotových principů společnosti, Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Praha 2024

Autor práce se zaměřil na velmi zajímavé téma, a to proměnu obrazu hrdinství v době komunistického režimu v Československu, přičemž se soustředil také na otázku, jaké hodnotové poselství měl konstruovaný obraz hrdinů vysílat do společnosti. Analýza účelové konstrukce hrdinů je podle mého názoru vhodný přístup, jak ukázat proměnu a dynamiku hodnot a charakter společnosti. Na způsobu připomínání hrdinů a jejich činů lze také současně dokumentovat postup, jak s těmito vzpomínkami nakládala politická moc. Navíc je to téma, které rezonuje i v dnešní době. V souvislosti s dramaty rusko-ukrajinského konfliktu se například vrátil do veřejného diskursu obraz válečného hrdiny, který v sobě nese jen historizující kontext. K velkým přednostem disertace určitě patří interdisciplinární přístup, když využíval poznatky ze sociologie i historie, což využil zejména v prvních částech o teoretických konceptech hrdinství i při kategorizaci forem hrdinství, které autor zařadil do přílohových tabulek.

Autor se zaměřuje na použití tohoto pojmu v nejrůznějších souvislostech, často i vzhledem i zahraničním strategiím režimu (hrdinové v socialistických a spřátelených zemích). Jako jednu z metod výzkumu zvolil diskursivní analýzu některých textů v Rudém právu. Využívá je pro dokumentaci svých tezí o proměnách podob hrdinství, například obrazy kolektivního a individuálního hrdinství, vojenského a pracovního, hrdinství osobního a odosobněného ad.. Zde bych však současně v největší míře s autorem polemizoval, protože bych u těchto typů hrdinství podle textů Rudého práva očekával hlubší propracování, než jen zmínky z několika citátů z tohoto tiskového orgánu. Očekával bych například srovnání válečného hrdinství více v časové proměně, neboť vnímání hrdinů v raných 50. letech je jiné než v letech 60. a jiné zase v době normalizace. Velmi dobře se dají tyto difference ukázat na hrdinech západního a východního odboje, komunistické a nekomunistické rezistence, na proměnách pohledu na hrdiny Slovenského národního povstání, na pohledu na události heydrichiády. Individuální vojenští hrdinové také procházeli transformacemi v rámci komunisty konstruovaných narativů, a to i ti, kteří se řadili ke komunistické odbojové

reprezentaci. Tento příklad uchopení pohledu na hrdiny dávám jako příklad toho, jak by mohl autor v mnohem širším rámci k tématu přistoupit a ukázat i hodnotové poselství, které chtěly hrdinské narativy komunistického tisku sdělit.

Dále pak autor využil archívních pramenů v Archívu kanceláře prezidenta, kde se věnoval sondám do ocenění Hrdiny socialistické práce. A jako další okruh, jenž do své disertace zapracoval, se týkal Hrdiny ČSSR jako velmi specifického ocenění, které bylo udělováno jen výjimečně. Právě v případě tohoto vyznamenání se však nabízela možnost vysvětlit, proč byla tato vyznamenání v největší míře udělována na přelomu 60. a 70. let a jak zapadala do tehdejší režimní strategie. V těchto pasážích však nejsou uvedeny okolnosti, za nichž byly tituly Hrdiny ČSSR udělovány. Souhlasím s autorovým stanoviskem, že v posrpnové éře sloužilo ocenění k podepření interpretace vojenské intervence armád Varšavské smlouvy jako aktu (s. 115). V letech 1968-69 to však byla také příležitost k diskusi o významu demokratických hodnot, o stalinistických politických procesech (titul Hrdina ČSSR byl udělen některým obětem z řad komunistické politické elity, ale také jiných tradic národního odboje, které souvisely s naší vojenskou rezistencí na Západě. Takové údaje mi v této části práci chybí, ačkoliv by takové srovnání odpovídalo i autorovu záměru ukázat proměnu typologie hrdinů. V obou případech udělovaného titulu bych zároveň opět očekával větší rozpracování, minimálně v rámci podrobnějšího rozboru kategorií oceněných.

Autor následně vybral tři příběhy hrdinů, kteří plnili jakousi hodnotovou úlohu v době režimu, přičemž dva z nich pocházeli ze Sovětského svazu (Pavel Morozov, Alexej Stachanov) a jednou byla žena, komunistická odbojářka (Maruška Kudeříková). Souhlasím v tomto případě s jejich výběrem z hlediska konkrétní ukázky účelovosti jejich příběhů, které byly využity pro podpoření oficiální doktríny prezentace hrdinů. Zajímavou částí je pak autorova úvaha nad církevním pohledem na světce a na hrdiny, přičemž ale velkou pozornost věnuje pokusům o integraci příběhů světců do snah o duchovní a hodnotovou obrodu české společnosti v rámci Desetiletí duchovní obnovy. Opět si ale myslím, že tento projekt měl být více rozpracován a domnívám se, že například k těmto skutečnostem mohly být vedle literatury využity také originální archivní prameny (například z fondů ABS), které se programovým konceptem Desetiletí také zabývají.

Autor sice představuje rozmanité obrazy hrdinství, ale možná by bylo z konceptuálního hlediska lepší soustředit se jen na vybrané příklady a ukázat jejich proměnu v čase a pod vlivem politických okolností. Jedná se spíše o jakési dotyky tématu, než o pokus jeho soustavnější prezentace. Některé badatelské otázky, jak vyplývá z některých mých kritických poznámek, jsou jen nahozeny do prostoru a nejsou dále rozvíjeny.

Pro širší kontextuální i konceptuální zasazení by bylo vhodné využít i další literaturu, která přímo s konceptem hrdinství nesouvisí, ale je zaměřena a utváření modelu socialistického člověka i obrazu „antihrdiny“ a „nepřátele“, jako jsou zvláště práce Denisy Nečasové („Nový socialistický člověk“, „Obrazy nepřítele v Československu“), které by autorovi mohly být výrazným metodologickým vodítkem k tomu, jak ke zpracování tématu přistoupit.

Po obsahové i metodologické stránce nabízí toto téma další prohlubování badatelského směřování, což v závěru naznačuje i sám autor. Vedle možností dalšího výzkumu konceptu hrdinství by se neměla opomenout i prezentace hrdinů ve filmové a posléze i televizní tvorbě, které byly v této době jedny z hlavních nosičů propagandistického a agitačního poselství, které zvláště v závěru existence hegemonní komunistické moci zastiňovaly svým dopadem možnosti, jakými disponoval oficiální tisk.

Celkově jsem toho názoru, že práce je silnější v teoretické části, ale má velké slabiny v praktické rovině, a to především v obsahové a konceptuální podobě v případě analýzy textů z Rudého práva, kterou si Ondřej Podeszwa zvolil za jeden z hlavních interpretačních klíčů přístupu k tématu. Práci sice doporučuji k obhajobě, ale s výhradami, které jsem v rámci oponentního posudku zmínil a v jejím rámci tak očekávám debatu, v níž autora vysvětlí své metodické a obsahové postupy.

Doc. Jaroslav Šebek, Ph.D., DSc.

Historický ústav AV ČR, v.v.i.